

Egy embermentő kálváriája

In memoriam dr. Pétery János
(1892–1975)

Napi munkám során éppen a Magyar Nemzeti Bank egykori alkalmazottaival, illetve a trianoni Magyarország volt pénzügyi szakembereivel kapcsolatos állambiztonsági iratokat tanulmányoztam, amikor a kezembe került dr. Pétery János vizsgálati anyaga.¹ Bevallom őszintén, sosem hallottam addig a nevét, nem tudtam róla semmit. Ahogy a dossziét kezdtem olvasni, azt gondoltam, ez is egy újabb, az egykori magyar állambiztonság által kreált kémügy. Ebben nem tévedtem, viszont ahogy egyre jobban elmélyültem a dokumentumok tanulmányozásában, jöttem rá, hogy itt sokkal többről van szó. Egy olyan ember története bontakozott ki előttem, akinek életében szinte az egész huszadik századi magyar történelem nagy sorsfordulói benne voltak. Ugyanakkor a második világháború alatti bátor tettei az utókor számára teljesen ismeretlenek maradtak, méltatlanul elfelejtődtek. Írásomban elsődlegesen az eddig róla és tevékenységéről a különböző forrásokból összegyűjtött adatokat szeretném közreadni. Célom elsősorban az volt, hogy megismertessem személyét, és ezáltal adózzak emlékének és a magyarországi holokauszt idején tanúsított bátorságának, valamint bemutassam a Rákosi-korszak idején történt meghurcoltatását.

I. Pétery János életútja a vészkorszakig

Pétery János 1892-ben – a Bottensteinről 1887-ben Balogra magyarosított² – katolizált zsidó textilkereskedő, Balog Ágoston³ fiaként látta meg a napvilágot. Érettségije megszerzése után apja Svájcba küldte, hogy a Sankt Gallen-i kereskedelmi főiskolán⁴ könyvelési, banki, valamint áruismeretet tanuljon. Valószínűleg ekkor került kapcsolatba svájci üzletemberekkel, akik további életében meghatározó szerepet játszottak. Apja 1911-ben bekövetkezett halála után kénytelen volt hazatérni, ezután lett gyámja dr. Pétery János⁵ bankár, akinek vezetéknevét a későbbiekben fel is vette. *„1914-ben kitört a szerencsétlen első világháború, s engem júniusban a 64-ik gyalogezredhez Szászvárosba⁶ vezényeltek. Innen az északi frontra kerültem századdal. Emlékszem jól, mennyire le voltunk mind – osztálykülönbség nélkül – hangolva, és minden lelkesedés nélkül, vontatottan teljesítettük a parancsot, hogy harcoljunk a nagy Orosz Birodalom ellen, amelyet céltalannak és kilátás nélkülinek láttunk. Mégis menni kellett [...] A nagy lemergi csata⁷ után, amit a József főherceg⁸ hadteste vesztett el, nekünk is vissza kellett vonulnunk. Én akkor már feldspitalban⁹ feküdtem súlyos térdízületi gyulladással. Ezek után nem is mentem vissza a frontra!”¹⁰* – emlékezett vissza néhány évtizeddel később.

A „nagy háború” után államtudományi és jogi doktorátust szerzett a Pázmány Péter Tudományegyetemen,¹¹ majd visszatért korábbi munkahelyére, a Fővárosi Takarékpénztárba, azt követően pedig a Lipótvárosi Takarékpénztárnál folytatta pályafutását mint a deviza- és a tőzsdei ügyek intézője. Péteryt a húszas évek második felében több sorscsapás is érte, a nagy gazdasági világválság kezdetén a Lipótvárosi Takarékpénztárnál betöltött állását veszítette el, majd a házassága is felbomlott. Tulajdonképpen kényszerűségből lett önálló tőzsdebizományos, s elsősorban a Magyar Nemzeti Bank megbízásait teljesítette, így került hivatali kapcsolatba Baranyai Lipóttal,¹² aki akkor a bankosztály igazgatója volt. Később így jellemezte kapcsolatukat: *„Neki kellett jelenteni, hogy kik az eladók vagy kik a vevők, a hangulatról, a pénzkeresletről, stb., szóval a tőzsdei helyzetről.”¹³*

1936-ban újra megnősült, feleségül vette Hendrich Edméé-t, s két gyermekük született: János 1937-ben, András 1939-ben. „1940-ben részben feleségem hozományából apósom, Hendrich Antal¹⁴ műépítész tanár segítségével és részben saját megtakarított pénzemből építettem a Tulipán utca 15. [számú] villát, ahol kitelepítésemig laktam”¹⁵ – állította az 1950-es évek elején.

II. Az embermentő tevékenység

Az 1951-ben elhagyni kényszerült villában hat lakás volt, amelyek közül egyben a Pétery család élt, a többi ingatlant pedig bérbe adták. Talán furcsának tűnik, hogy egy lakóháznak ilyen nagy jelentőséget tulajdonítunk, persze elsődlegesen nem az ingatlan érdekes számunkra, hanem annak lakói. Itt lakott 1940-től Friedrich Born¹⁶ svájci üzletember, aki a 1944. május végétől 1945. januárig a Nemzetközi Vöröskereszt svájci delegátusa volt, s akinek segítségével jutott anyagi támogatáshoz a vészkorszak idején a Sztehlo Gábor¹⁷ vezette gyermekmentő hálózat. A szervezet munkájában „mint a Nemzetközi Vöröskereszt Budai Gyermekakciójának helyettes vezetője”¹⁸ Pétery János is részt vett. S talán az sem véletlen, hogy az ún. B szekcióban tevékenykedett, ami elsősorban a faji törvények miatt zsidónak minősült, keresztény gyerekek¹⁹ védelmével foglalkozott. Ugyanakkor ismeretségét és társadalmi kapcsolatait felhasználva keresett menedéket a rászorulóknak, ahogyan arról az alábbi levél is tanúskodik: „Kedves Főorvos Úr! Tegnap beszélgetésünkre való hivatkozással kérem e sorok átadóját, aki egy bevonult alkalmazottam felesége [...] 3 hónapos csecsemőjével a vezetése alatt álló intézetbe felvenni szíveskedjék.”²⁰ Ugyanakkor „a nyilas rémuralom alatt [...] a Gyermekakció irodájához forduló üldözött anyák és gyermekek százainak nyújtott segítséget, s az Ön részéről minden társadalmi osztályhoz és minden felekezethez tartozó segélyre szorultakkal szemben mindig a legmesszebbmenő jóindulatot és segíteni akarást tapasztaltam, még olyan esetekben is, amikor Önre nézve életveszéllyel járt.”²¹

De nemcsak menedéket keresett és nyújtott a rászorulóknak, hanem befolyását felhasználva menleveleket is szerzett a zsidótörvények által sújtott személyeknek. „Mélyen Tisztelt Doktor Úr! Ön kérésemre volt szíves magam és családom portugál védettsége ügyében a legnehezebb időkben ajánló sorokat írni Dr. Gulden Gyula²² öméltóságához, Portugália budapesti consuljához. Nyilvánvaló, hogy fenti ajánló sorok eredményeképpen egyelőre kislányom, Gelléri Zsuzsika angol-francia nyelvmesternő, portugál védőlevelet kapott. Engedje meg mélyen tisztelt Doctor úr, hogy jelen soraimmal a leghálásabb köszönetemet és nagybecsülésemet fejezzem ki Önnek, azért az emberbaráti, becsületes és készséges segítségért – tolmácsoljam magam és családom nevében, egy soha el nem múló jó érzést – amivel felkérésemre azonnal rendelkezésemre állott. Büszke vagyok Önre mint emberre és büszke vagyok Önre mint kollégára”²³ – írta Péterynek a levélben említett kislány édesapja, Gelléri Géza. Néhány nappal később pedig felesége és saját maga ügyében kérte Pétery János közbenjárását: „Mint legutóbb Önhöz intézett soraiban jeleztem, kisleányom megkapta a portugál védőlevelet, míg magam és feleségem kérvénye erősen kétségesnek jeleztetett [...] úgy érzem, hogy helyesen cselekszem, ha ismételten az Ön jóindulatához és előzékenységéhez fordulok mélyen tisztelt Doctor úr, és arra kérem, ha nem okozok vele különös kényelmetlenséget, legyen kegyes Öméltóságát délután telefonon felhívni, és a fenti könyvre²⁴ való hivatkozással ügyemet ismételten jóakarató figyelmébe ajánlani, érzem, hogy ez nagyot lendítene dolgomon, – maga a védőlevél elnyerése pedig jelen és az elkövetkező időkben életbe való fontosságú részemre. Nagyon-nagyon kérem Önt Doctor úr, ne vegye rossz néven zaklatásomat, a szorongattatások óráiban kihez forduljak, ha nem a becsületes emberhez?”²⁵

Az embermentők áldozatos munkájában résztvevők, így Pétery János is – állandóan az életüket kockáztatták, mivel a Jó Pásztor Egyesület munkáját a Gestapo folyamatosan figyeltette, amint erről a V-10 fedőszámú Gestapo-ügynök²⁶ jelentése is tanúskodik: „A »Jó Pásztor« protestáns misszióegyesület rendkívül sokat tesz a zsidók lelki és szellemi

védelméért. Minden reggel 8 és 9 óra között úgynevezett ájtatosságokat tartanak, amin csak az egyesület legszűkebb köréhez tartozó munkatársak és természetesen zsidók vehetnek részt. A legtöbb ezen részt vevő zsidó, akit a B-egység a bibliaórákról még mint sárgacsillag viselőket ismert, már nem hord csillagot [...]27 ez az egyesület a zsidóknak nemcsak a szellemi, hanem a világi érdekeit is figyelembe veszi. A jelenlegi helyzetben (»konjunktúrában«) minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy amennyi zsidót csak lehet a sárgacsillag viselése alól mentesítsenek. Vannak saját embereik a Belügyminisztériumban, akik segítenek nekik. Továbbá mindent megtesznek azért, hogy az »eltűnt« személyek, tehát a foglyul ejtett zsidók tartózkodási helyét kiderítsék.”28

A front Budapest felé közeledtével Pétery János gyermekeit biztonságba helyezte, fiai Quandt Richárd29 családjával együtt a Budavári Sziklapincében vészelték át az ostromot. Pétery János azonban továbbra is a Tulipán utcai villában maradt, ahova Friedrich Born 1944 karácsonyán a fővárosban dúló heves harcok miatt a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága svájci delegátusi székhelyét áttette. A következő heteket 1945 nyarán ekképpen idézte fel a svájci diplomata: „Tevékenységet két munkatársammal együtt a lakásomba helyeztem át, amelynek jó légöltalmi pincéje volt. December 28-án, csütörtökön akna robbant a lépcsőháznak annál a falánál, amely előtt éppen álltam. Az eseményt azért említem, mert akkortájt Svájcban elterjedt, hogy súlyosan megsebesültem. A telefon alig vagy nem működött, s egyre nehezebb lett bárkivel kapcsolatot tartani. Szombaton délelőtt 11 óra körül, mint derült égből a villámcsapás, szörnyűséges ösztűz vette kezdetét. Néhány – valószínűleg igen nagy – ugrással menedéket kerestem a pincében. A vészkijáratot akna rombolta szét. Minden, a házat vagy a kertet ért becsapódás ezen a nyíláson por- és kőfelhőt zúdított a pincébe. A becsapódások állandó remegést és reszketést okoztak. A pincében tartózkodó tizenhat ember az egyik sarokban, szorongva bújt össze. A tűzhatag majdnem egy teljes óráig tartott. A ház vigasztalan képet tárt elénk: mindegyik lakást találat érte. Lakásomból a mélybe szakadt egy szoba, a lépcsőház és a lakás bejárata súlyos károkat szenvedett. A szomszéd házak, s egyáltalán az egész negyed szörnyű látványt nyújtott. A kiköltözésről kellett döntenem, mert innen lehetetlen volt kapcsolatot tartani és feladatokat teljesíteni. Elhatároztam, hogy előkészített szállásomba, a várbeli Sziklakórházba költözöm be. Ott a minisztériumok, a német és magyar főparancsnokság közelében leszek. Hátizsákkal és kézibőrönddel indultam a várnegyedbe. Az úton a szörnyű pusztítás újabb és újabb képeivel találkoztam. Mindez fájdalmas gondolatokat ébresztett bennem feladott otthonom iránt, melyben minden kedves és drága volt nekem.”30

Pétery János azonban az ostrom végéig a romos villában tartózkodott, és segítette a bujkálni kényszerülőket, így például König Miksa banktisztviselőt, aki az alábbiakat írta minderről: „...1944. október közepétől Buda felszabadulásáig a Nemzetközi Vöröskereszt II. Tulipán utca 15. sz. székházában tartózkodtam [...] ezen idő alatt dr. Pétery János úr háztulajdonos részéről minden tekintetben a legnagyobb előzékenységet és jóindulatot tapasztaltam. Az akkori súlyos időkben mindent elkövetett, hogy személyem teljes biztonságban legyen, és vállalta a kockázatot, amit magatartása esetleg számára jelenthetett volna.”31

Sztehlo Gábor evangélikus lelkész igazoló levele dr. Pétery János embermentő tevékenységéről

COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
DÉLÉGATION EN HONGRIE

Rappeler dans la réponse

A NEMZETKÖZI VÖRÖSKERESZT
Magyarországi Delegációjának
védelme alatt álló
GYERMEKAKCIÓ

BUDAPEST, 1945. május hó. 7-én.

Pétery János dr. urnak.

Budapest.

Tulipán utca 19.

"Tulirott evangélikus lelkész mint a Nemzetközi Vöröskereszt támogatójával működő "Jó Pásztor" Alapítvány Gyermekekakciójának vezetője, igazolom, hogy Ön a nyilas rémuralom alatt, mint az akció helyettes vezetője fejtette ki tevékenységét. Ebben a minőségben mindenkor a legkészségesebb és nem egyszer életét kockára tevő tevékenységű volt. Több száz gyermek és édesanyja köszönheti a megmentett életét munkájának.

Öszinte tisztelettel:

[Handwritten signature]
ev. lelkész.
A Gyermekekakció vezetője.

III. A kitelepítés és következményei

A Pétery család tagjai azon szerencsések közé tartoztak, akik Budapest ostromát túléltek, s bár a romos villába visszaköltözni nem tudtak, a család azonban ismét együtt lehetett. Azt gondolhatnánk, hogy a béke beköszöntével ahogy Magyarország esetében, úgy a Pétery család életében is új korszak kezdődött. Valóban, csakhogy a következő évtized még sok megpróbáltatást tartogatott számukra. Ugyanis a háború után Pétery János, „tekintettel a már hosszantartó tőzsdei üzlettelenségre”,³² tőzsdeügynöki tevékenységét megszüntette, viszont a koránál fogva nagyon nehezen jutott álláshoz, így a család megélhetése is veszélyben forgott, és a házukat is rendbe kellett hozni, hiszen lakhatásukat is meg kellett oldani.

*„1945-ben nyolc belövéstől romos villámat betegen, házilag – családom összes tagjaival –, saját két kezem munkájával tettem újra lakhatóvá.”*³³ A villát tehát sikerült saját erejükből újjáépíteni, és a lakásokat ismét kiadni. Többek között itt bérelt lakást Meinrad Falser³⁴ osztrák követségi tanácsos, később „politikai ügyvivő”, akinek megbízatása az volt, hogy előkészítse a Magyarországgal való diplomáciai kapcsolatfelvételt. De itt lakott a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai katonai missziójának egyik őrnagya és Edward Philip Southby³⁵ angol diplomata feleségével 1947-től, valamint a híres tolmács, Lomb Kató is.³⁶

A családfő „több ízben sikertelenül próbálkozott könyvelői álláshoz jutni”, és csak 1951 májusában kapott munkát a Nyersbörgyűjtő és Kereskedelmi Vállalatnál. Öröme azonban nem sokáig tartott, mivel 1951 júniusában értesítették őket, hogy mint nem kívánatos elemeknek el kell hagyniuk Budapestet, s számukra kényszerlakhelyet jelöltek ki Mezőberényben, a Rákosi Mátyás utca 14-ben. Miközben a család a Magdolnavárosi pályaudvaron³⁷ az indulásra várakozott, a kitelepítettek között az a hír terjedt el, hogy ténylegesen valahova Romániába viszik őket, sőt voltak, akik tudni vélték, hogy a Szovjetunióba.

*„Hosszú, zötykölődő, egész éjszakán át tartó utazás után Mezőberényben szálltunk ki [...] Hála Istennek, még Magyarországon voltunk”*³⁸ – idézte fel később a nehéz napokat Pétery János András nevű gyermeke. Az, hogy Magyarországon vannak, csak pillanatnyi megnyugvást jelentett a korábbi életétől és a minden vagyonától megfosztott család számára, mivel a kitelepítésük idején ügynöki bizalmas nyomozás³⁹ alapján 1952. május 16-án Pétery Jánost az Államvédelmi Hatóság őrizetbe vette. A nyomozást ugyan nem ellene, hanem még két évvel korábban Baranyai Lipót ellen indították. Azonban az ügyben foglalkoztatott „Halász” fedőnevű ügynök⁴⁰ jelentései alapján Pétery János is az állambiztonság látókörébe került: *„...Southby volt angol kereskedelmi attasé 1947 elején megkért engem arra, hogy magyarul tanítsam. Az első alkalommal, amikor a Tulipán utcai lakására felmentem, láttam meg Pétery arcképét az egyik szobában, és akkor tudtam meg, hogy a villa tulajdonosa és Southby házigazdája, Pétery János. Pétery lakásán én egy alkalommal voltam, 1950 elején, amikor meghívott. Ekkor említette azt, hogy Southby valamilyen üzenet közvetítését vállalta a részére. [...] Pétery János járt nálunk és ismertette Baranyai Lipót egy tanulmányának tartalmát, melyet Southby /budapesti angol követségi tisztviselő/ útján kapott meg. A tanulmány, melyet Pétery – a házkutatásoktól való félelmében – elégetett, foglalkozik Kelet-Európa és a Szovjetunió múltjának, jelenének és jövőjének történelmi kutatásával...”*

A vizsgálati fogsága idején harminc esetben hallgatták ki, majd 1952. szeptember 8-án „kémkedés és valutaüzérkedés alapos gyanúja miatt” ügyét átadták a budapesti államügyészségnek. A kémkedés esetében persze nem jelentett egyebet, mint Baranyai Lipóttal való néhány levélváltást; a devizagazdálkodást pedig úgy sértette meg, hogy a még megmaradt vagyona egy részét, illetve néhány ismerőse egyéb értékeit külföldre juttatta. *„Ezért 10 /tíz/ évi börtönre, mint főbüntetésre, 10 /tíz/ év közügyektől eltiltásra, és vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre”* ítélte a bíróság.⁴¹

„1952. május 16. óta vagyok börtönben! Tehát 46 hónap óta szenvedek ártatlanul! Tavaly április 9-ig a Márianosztrai börtönben, majd azt ott szerzett tüdőbajommal kerültem eleinte a Mosonyi utcai Központi Kórház tüdőosztályára, majd onnan tavaly július havában a Váci Börtön kórházába, ahol jelenleg is kórházi kezelés alatt állok”⁴² – írta Pétery János a Legfelsőbb Bírósághoz címzett panaszában.

Többszöri perújítási és kegyelmi kérvénye⁴³ ellenére büntetését nem enyhítették, viszont az 1956-os forradalom alatt sikerült kiszabadulnia a váci börtönből, majd Ausztriába ment, ahova később a családja is követte. Ausztriában folytatta emberbaráti tevékenységét, ugyanis a First Aid for Hungary Segélyszervezet munkatársaként segítette a hazájából menekülteket. A Magyarországról érkező aggasztó hírek – a forradalom bukása, majd a szovjet katonai beavatkozás és a szabadságharc leverése, valamint a megtorlástól való félelme – miatt döntött úgy, hogy a család elhagyja Ausztriát, és 1957 elején az Amerikai Egyesült Államokba távoztak. Itt, távol a hazájától hunyt el 1975-ben Pétery János, az embermentő.

Dokumentum

A Nemzetközi Vöröskereszt köszönetnyilvánítása Pétery Jánosnak, 1946. augusztus 2.

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának
Hadifoglyokat Segélyező Központi Ügynöksége

Genf, 1946. augusztus 2.

Pétery János úrnak
Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága Küldöttsége
Budapest

Tisztelt Uram!

A budapesti küldöttség tevékenységéről szóló jelentésben képviselőnk, Schmidlin úr kiemelte, hogy milyen nagyra értékelte magyarországi képviselőnknek nyújtott készséges és hatékony segítségüket.

Most, hogy küldöttségünk rövidesen befejezi magyarországi tevékenységét, a Vöröskereszt Genfben működő Nemzetközi Bizottsága nevében szeretném elismerésünket és köszönetünket kifejezni együttműködésükért és a munkánkban való aktív részvételükért.

Tisztelettel:

Dr. R. Voegeli
A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága
Küldöttségi Osztályának vezetője

[ÁBTL 2.5.6. 05733/1951. Az eredeti iratról készült betűhív, franciából fordított, Dr. R. Voegeli aláírásával ellátott másolat. A levelet fordította: Pőcz Erzsébet.]

COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
AGENCE CENTRALE DES PRISONNIERS DE GUERRE

Rappeler dans la réponse:

PG/sr

GENÈVE, le 2 août 1946.

Chèques postaux 1.5527
Téléphone 4 23 05
Téleg. "INTERCROIXROUGE"

Monsieur Janos PÉTERY
c/o Délégation du Comité international
de la Croix-Rouge
B U D A P E S T

Monsieur,

Dans le rapport général sur les activités de la délégation de Budapest, M. Schmidlin, notre délégué, a tenu à nous faire savoir combien il avait apprécié le concours bénévole et efficace que vous avez apporté à notre représentation en Hongrie.

Aussi, au moment où les activités de cette délégation viennent de prendre fin, tenons-nous à vous exprimer, au nom du Comité international de la Croix-Rouge à Genève, notre vive reconnaissance pour votre collaboration et la part active prise à notre travail.

Veillez agréer, Monsieur, l'assurance de nos sentiments les meilleurs.

S. R. Voegeli
Dr R. Voegeli

Chef de la Division des Délégations
du Comité international de la Croix-Rouge

¹ ÁBTL 3.1.9. V-93055.

² „...*apja belügyminiszteri engedéllyel – 7927/1887. sz. – Bottensteinről Balogra magyarosította nevét.*” ÁBTL 2.5.6. A-00659/1951.

³ „...*apja és apai nagyszülei zsidók voltak.*” Uo.

⁴ A St. Gallen-i akadémiát 1898-ban alapították, ahol kereskedelmi, közigazgatási és közlekedési ismereteket oktattak. Az intézmény 1911-ben kereskedelmi főiskolai (Handelshochschule) rangra emelkedett. Lásd erről bővebben: Szögi, 2000.

⁵ „Teljes korúság a személy életkora 24. évének elteltével éretik el. A nőkre nézve az 1874. évi XXIII. törvénycikk intézkedései érintetlenül maradnak.” Az 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. Vagyis jogilag nagykorúvá akkor vált egy személy a dualizmus korában, amikor betöltötte a 24. életévét. Ez mind a férfiakra, mind pedig a nőkre egyaránt vonatkozott.

⁶ Ma Orastie (Románia).

⁷ A galíciai hadjárat részét képező sorsdöntő második lebergi csata után, 1914. szeptember 12-én elrendelt általános visszavonulásról van szó.

⁸ Habsburg-Toscanai József Ferdinánd főherceg (Salzburg, 1872. május 24. – Bécs, 1942. augusztus 25.) osztrák főherceg, császári és királyi vezéreztetés.

⁹ Tábori kórház: „A hadra kelt sereg betegeinek és sebesültjeinek első intézményi kezelésére felállított mozgó egészségügyi intézet.” Szijj (főszerk.), 2000: 649.

¹⁰ ÁBTL 3.1.9. V-93055. 148–149.

¹¹ Az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogelődje 1921-től viselte a Pázmány Péter Tudományegyetem nevet, előtte (1872–1921) Budapesti Tudományegyetemnek hívták.

¹² Baranyai Lipót (Bélye, 1894. augusztus 7. – Frankfurt am Main, 1970. január 20.) pénzügyi szakember, aki jogi diplomája megszerzése után a közigazgatásban, majd az Igazságügyi Minisztériumban dolgozott. 1921-ben lett a Magyar Nemzeti Bank jogtanácsosa, 1928-tól az ügyésze, 1935-től helyettes igazgatója, 1936-tól vezérigazgatója, 1938–43 között – nyugállományba vonulásáig – pedig az elnöke. A németek 1944. március 19-én letartóztatták, fogságukból 1944 októberében szabadult. 1948-ban érvényes útlevéllel elhagyta az országot, ezt követően Angliában élt, s Londonban a Bank of England könyvtárában dolgozott, majd kivándorolt az Egyesült Államokba. 1951–59-ben a Világbank munkatársa volt, később visszatért Európába, s haláláig a frankfurti Deutsche Banknál tevékenykedett.

¹³ ÁBTL 3.1.9. V-93055. 155.

¹⁴ Hendrich Antal (Cegléd, 1878 – Budapest, 1960), építész, aki a népi motívumokkal ötvözött magyar szecesszió és art deco kiváló mestere, több középület (Japán Követség rezidenciája) és lakóház (Fészek utca 4. sz. alatti nyeregház) tervezője, valamint az Iparművészeti Főiskola tanára volt.

¹⁵ ÁBTL 3.1.9. V-93055. 150.

¹⁶ Friedrich Born (Langenthal, 1903. június 10. – 1963. január 14.) üzletember, 1936-tól a budapesti Svájci Kereskedelmi Kirendeltség vezetője, majd a Nemzetközi Vöröskereszt svájci delegátusa 1944 májusa és 1945 januárja között. Lásd erről bővebben: Born, 2004.

¹⁷ Sztelho Gábor (Budapest, 1909. november 25. – Interlaken der Oberhasli [Svájc], 1974. május 28.) evangélikus lelkész, a magyar népfőiskolai mozgalom megalapítója, aki 1944 tavaszán az evangélikus egyháztól azt a megbízatást kapta, hogy a református egyházzal közösen a „Jó Pásztor Egyesületen” keresztül szervezzen a rászorulóknak mentőakciókat. A svájci Vöröskereszt anyagi támogatásával gyermekotthonokat hozott létre lakásokban, villákban, családi házakban, s ezzel kb. 2000 embert mentett meg. Felesége és gyermeke 1956-ban elhagyta az országot, 1962-ben pedig Sztelho Gábor is követte őket. Haláláig Svájcban lelkészként tevékenykedett.

¹⁸ Barrey Emilné (A Nemzetközi Vöröskereszt „B” Gyermekakciójának volt irodavezetője) 1945. május 7-i levele Pétery Jánosnak. ÁBTL 2.5.6. 05733/1951.

¹⁹ 1941. évi XV. törvénycikk a házassági jogról szóló 1894:XXXI. törvénycikk kiegészítéséről és módosításáról, valamint az ezzel kapcsolatos fajvédelmi rendelkezésekről. „A jelen [9.] § alkalmazásában zsidó az, akinek legalább két nagyszülője az izraelita hitfelekezet tagjaként született, úgyszintén – tekintet nélkül származására – az, aki az izraelita hitfelekezet tagja. Az, akinek két nagyszülője született az izraelita hitfelekezet tagjaként, nem esik a zsidókkal egy tekintet alá, ha ő maga keresztény hitfelekezet tagjaként született és az is maradt, s e mellett mind a két szülője házasságkötésük idejében keresztény hitfelekezet tagja volt.”

²⁰ Dr. Istvánics Józsefhez (1900–?), a Pajor Szanatórium (később Vas utcai Kórház) főorvosához intézett kérés. Budapest, 1944. december 19. ÁBTL 2.5.6. 05733/1951.

²¹ Barrey Emilné (Nemzetközi Vöröskereszt „B” Gyermekakciójának volt irodavezetője) 1945. május 7-i levele Pétery Jánosnak. Uo.

²² Dr. Gulden Gyula (Budapest, 1898. szeptember 10. – USA, 1979), a Herendi Porcelángyár Rt. vezérigazgatója volt 1926–1944 között. A második háború alatt Portugália tiszteletbeli konzulja. 1944 decemberében elhagyta Magyarországot.

²³ Gelléri Géza levele dr. Pétery Jánosnak. Budapest, 1944. szeptember 22. ÁBTL 2.5.6. 05733/1951.

²⁴ Gelléri Géza öccse, dr. Gelléri Jenő által a portugál állam részére készített vasúti-pénzügyi szakértői munka.

²⁵ Gelléri Géza levele dr. Pétery Jánosnak. Budapest, 1944. szeptember 26. Uo.

²⁶ V-10-es számú ügynök 1926. január 30-án született Budapesten. Érettségije megszerzése után Berlinbe szeretett volna egyetemre menni, feltételezhetően ezért ajánlotta fel önként szolgálatait a német titkosrendőrségnek. A Gestapo 1944 augusztusa és novembere között foglalkoztatta mint B-egyént (V-Person: Verbindungsperson vagy Vertrauensperson). 1944 végén a visszavonuló német csapatok segítségével hagyta el Magyarországot anyjával együtt, aki később Németországban megismerkedett egy magyar származású, amerikai orvossal, akivel később házasságot kötött. Ezt követően pedig a család az Amerikai Egyesült Államokba költözött. ÁBTL 3.2.4. K-1701/1.

²⁷ V-10-es fedőszámú ügynök 1944. szeptember 22-én Kurt Graupner SS-Sturmscharführernek (SS-főtörzsőrmeesternek) adott jelentése. Uo. A jelentések német nyelven íródtak, a fordítás tőlem.

²⁸ Uo.

²⁹ Quandt Richárd (1899, Gyulafehérvár – ?), pénzügyi szakember, a Nemzeti Bank vezérigazgatója, Pétery András keresztapja.

³⁰ Born, 2004: 36.

³¹ König Miksának, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank főtisztviselőjének nyilatkozata. Budapest, 1945. augusztus 15. ÁBTL 2.5.6. 05733/1951.

³² Pétery János 1947. november 25-i levele a VIII. kerületi Elöljáróságához. Uo.

³³ Pétery János 1952. április 4-én a Belügyminisztériumhoz intézett levele. Uo.

³⁴ Meinrad Falser (Lienz, Tirol, 1896. szeptember 28. – Innsbruck, 1972. június 12.), osztrák diplomata, követségi tanácsos Budapesten 1946–47-ben. 1946. február 24-től az osztrák érdekek (nem hivatalos) képviselője, 1947-től „politikai képviselője”.

³⁵ Edward Philip Southby (Tavistock, 1904 – ?), az Angol Követség kereskedelmi attaséja 1947 és 1950 között, amikor is kémkedés vádjával kiutasítják Magyarországról. ÁBTL 3.1.5. O-11196/2. 104.

³⁶ Lomb Kató (Pécs, 1909. február 8. – Budapest, 2003. június 9.), tolmács, fordító, a világ első szinkrontolmácsainak egyike. „Lomb Frigyesné szül. Szilárd Katalin. Pécsen született 1909-ben. Lomb Frigyesné nagy műveltségű nő, aki 6–7 idegen nyelven beszél. Tökéletesen beszél oroszul, görögül, angol, német olasz stb. nyelveken.” Jelentés, 1949. április 26. ÁBTL 3.1.8. Sz-858. 208.

³⁷ Ma az Angyalföldi pályaudvar.

³⁸ Pétery, 2010: 57.

³⁹ „Bizalmas nyomozás: bűncselekményre utaló tevékenység vagy mulasztás bizonyítására, illetve cáfolására alkalmas adatok megszerzésével biztosítja: a bűncselekmény megelőzését, akadályozását, korlátozását, operatív megszakítását, a büntetőeljárás kezdeményezését, vagy – kizáró okok esetén – bizalmas nyomozás megszüntetését.” ÁBTL 4.1. A-3036.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.9. V-93055. Dr. Péteri János 15.

⁴¹ Uo. 326.

⁴² BFL XXV. 4. f. 1952-002142. Dr. Pétery János.

⁴³ Uo.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

2.2.1. Operatív kartonok

Péteri János

Quandt Richárd

2.5.6. Kitiltással, kitelepítéssel kapcsolatos iratok

05733/1951.

Pétery János kitelepítési iratai

	A-00659/1951.	Balog Gábor kitelepítési iratai
3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-11196/2.	Angol Követség
3.1.8.	Archív számon nyilvántartott dossziék	
	Sz-858	Smith követségi tanácsos
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-93055	Dr. Péteri János
3.2.4.	K-dossziék	
	K-144	„Halász”
	K-1701/1.	„Georgette” ügye
	K-1701/2.	„Georgette” ügye
4.1.	A-dossziék	
	A-3036	Állambiztonsági értelmező kéziszótár

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

XXV	Népbírósi eljárások iratanyaga	
	4. f. 002142-1952	Fővárosi Bíróság titkos ügykezelés alól kivont iratai Dr. Pétery János
	60. e. 1952-002142	Fővárosi Főügyészség TÚK büntető iratok Dr. Pétery János

Nyomtatásban megjelent források

Born, 2004

Friedrich Born magyarországi delegátus jelentése a Vöröskereszt nemzetközi Bizottságának Genfben 1945. június. A bevezető szöveget írta, a jelentést magyarázó jegyzetekkel ellátta: Szita Szabolcs. Budapest, Velcsov Bt.

Petry, 2010

Petry, Andreas: *Driven*. H. n., k. n.

Szija (főszerk.), 2000

Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs. Főszerkesztő: Szijj Jolán. Budapest, Petit Real Könyvkiadó.

Sztehlo, 2009

Sztehlo Gábor emlékezete. Budapest, Magyar Mediprint Szakkiadó Kft.

Hivatkozott irodalom

Braham, 1997

Braham, Randolph L.: *A népiirtás politikája: a holocaust Magyarországon.* Budapest, Belvárosi Könyvkiadó.

Karsai, 2001

Karsai László: *Holokausz.* Budapest, Pannonica Kiadó.

Koren, 1994

Koren Emil: *Sztehlo Gábor élete és szolgálata.* Budapest, Evangélikus Országos Múzeum.

Szita, 2006

Szita Szabolcs: *Értékmentés és életmentés. Eduard Benedek Brunschweiler oblatús, svájci polgár helytállása Pannonhalma háborús védenecéért.* Budapest, Velcsov Bt.

Szögi, 2000

Szögi László: *Magyarországi diákok svájci és hollandiai egyetemeken 1789–1919.* Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára.